

הלכות שבת – שיעור 23 דיני ההכנות לשבת

מקור והגדרה

כתוב בתורה: "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו", ומכאן דרשו חכמים שיש מצווה להתכונן לשבת ביום שישי.

ובנביא ישעיהו נאמר: "...וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד, וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר".

ומכאן לומדים שיש שתי מצוות עיקריות: מצוות כבוד שבת ומצוות עונג שבת.

הגדרה: עונג שבת: לענג את השבת – ומצווה זו שייכת רק בשבת עצמה. כבוד שבת: לכבד את השבת וזה שייך לפני שבת ובשבת עצמה, כפי שיתבאר להלן בס"ד.

עונג שבת

המצווה היא שאדם יענג עצמו בשבת בתענוגים שמענגים אותו לכבוד השבת, כל אחד לפי סגנונו ורמת החיים שלו (ע"פ ביאור האחרונים).

על פי המבואר בגמרא ובמפרשים, המצווה היא שהאדם יענג את עצמו במה שטוב לו ונעים לו – באוכל טוב ובשתיה טובה, בבגדים נוחים, בשינה עריבה וכו'. וזה גוף המצווה שאת כל ההנאות שהוא הכי אוהב יעשה בשבת לכבוד השבת – ובוה הוא מקיים את מצוות עונג שבת.

וכל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מיצרים, וממלאים משאלות ליבו, וניצול מחבלי משיח וממלחמת גוג ומגוג ומדינה של גיהנום וזוכה לעשירות (שבת קיח. – קיט. וע"פ הרמב"ם שבת פ"ל).

אכילת בשר ודגים: אין חובה לאכול בשר או דגים, וכן אין חובה לשתות יין בשבת, ומה שהגמרא במסכת שבת דף קיח מביאה שירבה בבשר וכו' וכן מובא בשולחן ערוך, הרעיון הוא שצריך לאכול מה שמענג, ובד"כ אלו המאכלים שמענגים את האדם, אבל אין חובה דווקא במאכלים אלו (שו"ע סי' ר"נ סעיף ב. ובמשנה ברורה בסי' רמ"ב ס"ק א).

אכילה ע"פ הסוד: יש להקפיד לאכול לפחות שני תבשילין בכל סעודה (והעיקר שיהיה ניכר שסעודת השבת מכובדת יותר מסעודה רגילה), וכן לאכול דגים בכל אחד מג' הסעודות (סי' רמ"ב ס"ק ב במשנ"ב).

הוצאות שבת

אמרו חכמים: "כל מזונותיו של האדם קצובין לו מראש השנה עד ראש השנה, חוץ מהוצאות שבת ויו"ט והוצאות בניו לתלמוד תורה, שאם מוסיף מוסיפין לו" (ביצה טז.).

הלכות שבת – שיעור 23

דיני ההכנות לשבת

כאן רואים: שבכל מה שקשור להוצאות הרגילות, צריך להיזהר לא להוציא סתם שמא הוא יחרוג ממה שקצבו לו לאותה שנה, אבל במה שקשור להוצאות שבת, אדרבה כל המוסיף מוסיפים לו נעין בסי' רמ"ב במשנ"ב ס"ק ד. ובשער הציון יג. ובסי' תקכ"ט סעיף א בביאור הלכה).

מי שמצבו הכלכלי דחוק, ואין ביכולתו לקנות מאכלים לענג את השבת עליו לצמצם בהוצאות של ימות החול כדי שיוכל לענג את השבת כמו שצריך (שבת דף קיח).

הלוואה לצורך הוצאות שבת

הגמרא במסכת ביצה אומרת: מה פירוש הפסוק "כי חדות ה' היא מעוזכם"? עונה הגמרא: אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון, אמר להם הקב"ה לישראל, בני! לוי עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע" (ביצה דף טו:).

שואל שם תוספות: הרי כתוב "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות", מדוע? הרי אם אפשר ללוות ולסמוך על הקב"ה שיחזיר, מדוע לעשות את השבת חול...? ויש כמה הסברים בראשונים ובאחרונים. והעולה להלכה הוא כך:

מי שאין לו כסף מזומן לקניית מאכלי השבת שרגיל בהן, אם יש לו עסק או חסכונות וכדו', מותר לו ללוות. אבל מי שאינו יודע כיצד יחזיר את חובו, תלוי במידת בטחונו האמיתי בהקב"ה, ואם אינו סמוך ובטוח בה' שיוכל להחזיר אסור לו ללוות, ועליו נאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות (עיין בסי' רמ"ב במשנ"ב ס"ק ג ובשעה"צ יב. ובחוט שני ח"א פ"א ב).

כבוד שבת

דין כבוד שבת מתחלק לשני חלקים:

א. לתת מסגרת לעונג שבת, כלומר – שהעונג שבת צריך להיות עונג שלא מוריד מכבוד השבת. לדוגמא, אדם שאוהב לאכול בשר, מבחינת העונג שבת אין זה משנה איך יוגש האוכל מבחינתו העיקר שהאוכל יהיה טעים אבל מדין כבוד שבת עליו לדאוג שהאוכל יגיע בצורה מכובדת לשולחן (כה"ח יא).

וכן שאר דברים שלא קשורים לעונג שבת, כגון בגדים יפים ונקיים ושהשולחן יהיה ערוך יפה.

ב. שיש מצווה בעצם ההכנות לשבת, וזה לא רק כאמצעי כדי שיוכל להתענג בשבת, והכבוד בזה שמתייחסים לשבת כמו שמתכוונים לקראת אירוע חשוב (ביאור הגר"א הל' יו"ט סי' תקכ"ט סעיף א. ובחוט שני ח"א תחילת פ"א).

הלכות שבת – שיעור 23

דיני ההכנות לשבת

הכנות לשבת

מצווה להתכונן לשבת לפחות כמו שמתכווננים לקראת אירוע חשוב.. וההכנה מתחלקת לדברים שצריך לעשות לכבוד שבת בצרכי הגוף ובצרכי הבית, ויש דברים שצריך לא לעשות, כיון שעשייתם פוגמת בכבוד שבת.

צרכי הגוף

רחיצה: מצווה להתרחץ לקראת שבת, והרחצה צריכה להיות דווקא במים חמים. (סי' רס').

זמן הרחיצה: ביום שישי סמוך לשבת, והכל לפי העניין והזמן (סי' רט).

גזיזת ציפורניים: מצווה לגזוז את ציפורניו לכבוד שבת, ויש לעשות כן ביום שישי ולא ביום חמישי. כיוון ששבת זה יום שלישי לגזיזתן, והיות ואז מתחילים לצמוח אין זה מכבוד שבת.

מאחר ומן הנכון לא לגזוז את ציפורני הידיים והרגליים ביום אחד, לכן המנהג, שאת ציפורני הרגליים יגזזו בחמישי, (כנראה בגלל שציפורני הרגליים פח' ניכרים בגדילתן) ואת ציפורני הידיים בשישי (סי' רס במשני"ב ס"ק ו).

וע"פ מנהג האר"י נהגו לגזוז גם את ציפורני הידיים וגם את ציפורני הרגליים ביום שישי (שערי תשובה סי' רס ס"ק ב).

תספורת: אם שערתיו ארוכות מצווה להסתפר בער"ש (שס).

לבישת בגדי שבת: מיד אחרי הרחיצה, וכמה שיותר סמוך לשבת, ובלבד שלא יכנס לחשש חילול שבת. ישתדל שיהיה לו בגד יפה לשבת – 'וכבדתו', שלא יהא מלבוש שבת כשל חול. וטוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול, אפי' חלוק וטלית (סי' רס"ב, ב).

בגדים נאים: יש ללבוש בגדים נאים לכבוד שבת, גם כשיושב בביתו, ואפילו נמצא בין הגויים ואף אדם לא רואה אותו, כיון שהמצווה היא לכבוד השבת (שו"ע סי' רס"ב משני"ב ס"ק ו).

להרהר בתשובה בער"ש: כתבו הספרים ירהר בתשובה ויפשפש במעשיו בכל ע"ש, כיון ששבת נקראת כלה מלכתא, ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש בבלויי סחבות של חלאת העוונות (סי' ר"ג במשני"ב ס"ק ג).

צרכי הבית

כתב הרמב"ם: צריך לתקן ביתו מבעו"י מפני כבוד השבת. (סי' רט).

ולכן: יש לפנות את כל הלכלוך מהרצפה ומהקירות. (וכדברי המ"ב שצריך לפנות את קורי העכביש. סי' רנ סק"ג).

הלכות שבת – שיעור 23

דיני ההכנות לשבת

לסדר את השולחן- דהיינו לפרוס מפה על השולחן, בחדר שאוכל שם, (וראוי לעשות כן בכל השולחנות שבחדרים). **עד אחר הבדלה**. (סי' רסב).

ויש להניח בשולחן שאוכלים שתי מפות, כיון שבשעה שמנערים את המפה מהלכודך, נמצא השולחן מגוללה. (סי' רסב סק"ד במשנ"ב).

השחזת סכין בער"ש: כבוד שבת שמכין עצמו לאכילה, ויש לזה גם רמז. (סי' רז).

דברים הפוגעים בכבוד שבת

לא קובעים סעודה חשובה אפילו בבוקרו של יום שישי. (גם סעודת מצווה אסורה, אלא א"כ זמנה ביום שישי כמו סעודת פורים או סעודת ברית מילה – ע"פ סי' רמ"ט סעיף ב).

ונאמרו בזה ג' טעמים:

1. שע"י שיאכל סעודה גדולה בער"ש, לא יאכל לתאבון בלילה.
2. מתוך טרדת הסעודה לא יתעסק כראוי בסעודת שבת.
3. זלזול בכבוד שבת, שמשווה את סעודת ער"ש לסעודת שבת.

לאכול ולשתות בלי קביעת סעודה-דהיינו פירות ושאר משקים, וחמשת מיני דגן פח' מכביצה. מותר כל היום. אלא אם משער בנפשו שגם זה ימנע ממנו לאכול לתאבון בשבת.

לקבוע סעודה שרגיל בה בימות החול: מעיקר הדין מותר כל היום. אבל מצווה למנוע מזה משעה תשיעית. ובימות החורף הקצרים מצווה למנוע משעה שמרגיש שאם יאכל, ימנע מלאכול בערב לתאבון (סי' רמט סעיף ב).

עשיית מלאכה בערב שבת – אסור לעשות מלאכה קבועה מזמן מנחה קטנה. אבל מלאכה עראית כגון תיקון קל בבגד, וכן תיקוני חשמל קלים מותרים כל היום. וכן התירו עשיית מלאכות לצורך השבת בחינם, ויש שכתבו שאם ניכר שהמלאכה לכבוד שבת מותר גם בשכר. וכן התירו מכירת סחורות וכדו' עד סמוך לשבת בתנאי שצרכי השבת שלו מוכנים (סי' רנ"א סעיף א-ב ובמשנ"ב שם. ובכה"ח שם).

זמן ההכנות לשבת

ביום שישי בבוקר שנאמר "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו" – ובמין נאמר שלקטו אותו בבוקר בבוקר, מוקדם. ואין להקדים ליום חמישי, כיוון שביום שישי ניכר יותר שהוא לכבוד שבת. אלא א"כ מדובר בתבשיל שזמן הכנתו מתארך, או בימי שישי הקצרים, שאז יכין ביום חמישי. (ר"ק ב).

בגדי שבת: אחד מעשר תקנות שתיקן עזרא הסופר היא: שיכבסו את הבגדים ביום חמישי, כלומר אין ללכת בשבת בבגדים שאינם נקיים ולכן יש לדאוג ולכבס אותם כל ערב שבת, אך אין לכבס ממש

הלכות שבת – שיעור 23

דיני ההכנות לשבת

בערב שבת אלא ביום חמישי, כיון שהכביסה לוקחת זמן רב, ושיום שישי יהיה פנוי לשאר ההכנות לשבת. (רמ"ב ע"פ המשני"ב ה ושעה"צ טז).

כיום שמלאכת הכביסה היא מכנית ולא ידנית ואינה דורשת זמן רב כבעבר. נחלקו הפוסקים האם מותר לכבס ביום שישי. לכו"ע עדיף ביום חמישי ולכו"ע אם אין לו בגד לשבת מותר ביום שישי (שש"כ פמ"ב. חזו"ע ח"א עמ' כד).

אפיית חלות לכבוד שבת: כתוב ברמ"א שיש מנהג ללוש כדי שיעור חלה ולאפות מהם חלות לכבוד שבת, ויש למנהג זה שני טעמים (סי' רמ"ב וע"פ ביאור האחרונים שם):

- א. כבוד שבת, שיהיו חלות טריות וטעימות לכבוד השבת.
- ב. כדי לקיים מצוות הפרשת חלה, כדי לתקן חטא חוה שאיבדה את אדם הראשון (שהיה מוגדר חלתו של עולם) בערב שבת.

ולעניין המנהג כיום, שמצוי לקנות בשפע חלות טעימות וטריות ביום שישי. לפי הטעם הראשון, אפשר להסתפק בקנייה, אך לפי הטעם השני יש עניין בעצם האפייה בשביל ההפרשה (ועיין בפסקי תשובות סי' רמ"ב אות יא).